

XIV.

Ruina Mănăstirii dela Sâmbăta de sus (Țara Oltului).

*„Monasteria ubique comburrantur lignea,
lapidea destructantur.“*

(Conclusul comisiunei aulice, dto 13 Iu-
niu 1761, veđi pag. 233 din acest tom).

Simțemântul religiosității a caracterizat pre români în toate perioadele de timp. Acest simțemânt, potentat până la entusiasm, a produs opere însemnate de artă, care servesc până astăzi ca documente istorice despre o viață culturală, ce s'a manifestat în timpurile trecute la români.

Între multele documente de felul acesta se pot numi mănăstirile cele multe, ce s'au înființat în timpurile trecute. Monachismul, precum este sciut, și-a luat începutul în orient; de aici s'a transplatat în occident, unde s'a dezvoltat la o adevărată putere în societatea omenească. Țerile locuite de români se pot privi ca hotarul, pe care s'a atins orientul cu occidentul; lucru firesc, că instituțiunea mănăstirilor a luat aci o dezvoltare însemnată. Era un timp în evul mediu, când două căli stau omului deschise: sau a se înarma din dinți până în tălpi și a se arunca în noianul luptelor nesfârșite, sau a alege o viață mai liniscită, retrasă și scutită de sgomotul înfricoșat al armelor, care o da numai mănăstirile. Nu numai

naturile blânde, inspirate de adânci simțăminte religioase, căutau refugiul în mănăstiri, dară și eroi însemnați, cari se distinseră în resboaie, simțind dela o vreme dorul după linisce și odihnă își alegeau viața mănăstirească, sau cel puțin țineau de o faptă bună a întemeea mănăstiri, ca refugiu necesariu pentru alții. Mănăstirile deveniră unicul scut al științei, mai ales în părțile occidentului, unde resbelele mulți seculi se purtau cu furie, până ce noiele elemente sociale produse în urma emigrării popoarelor, se nivelară între sine.

Curentul vieții monachale, ce pentru țările locuite de români venea din două părți, din răsărit și apus, a produs în acele țeri o mulțime de mănăstiri, dintre care unele datează din timpuri mai vechi, ear altele după încheierea evului mediu. Cât de multe și bogate au fost mănăstirile, ce s'au înființat odinioară în regatul României arată latifundiile confiscate dela mănăstiri, ce le folosesce astăzi statul. Mica Bucovină are astăzi milioane în bani din averea mănăstirilor, sub numele de fond religionariu, ce se află în administrația statului nostru. Din el se susține nu numai clerul gr. or. din Bucovina și facultatea teologică, dară și universitatea din Cernăuți.

În toate timpurile au predominat anumite idei, porniri și prejudiții. Nici o mirare nu este așadară, că în timpul mai nou s'au premenit și ideile. Progresul în știință, artă, esigențiile sociale aduse cu sine ca viața monachală se nu mai cadreze în relațiunile date, cel puțin nu ca mai înainte. La inițiativa puterii statelor s'a redus numărul mănăstirilor, averile lor s'au convertit spre alte scopuri corăspunătoare, precum aduceau cu sine împregiurările. Privită din acest punct de vedere cestiunea reducerii mănăstirilor, ea se presentă ca ceva natural și ca o

necesitate a timpului; și diferența de opinii poate fi numai în privința scopului corăspundătoriu sau mai puțin corăspundătoriu, pentru care s'a folosit averea mănăstirilor.

Nu cu aceleași lucruri normale și naturale ne întâlnim însă în istoria mănăstirilor greco-orientale din părțile Transilvaniei, unde încă s'a flat un număr însemnat de mănăstiri. Aici nu s'a acceptat ca spiritul timpului să se valideze, ci a început o luptă de cutropire a lor cu mult mai de timpuriu și cu totul pentru alte motive. Transilvania mai mult ca alte țeri a fost teatru frecărilor și luptelor confesionale. Încă sub regii Ungariei se lucra pentru stângerea ortodocsiei și lățirea bisericeii apusene în aceste părți. După căderea regatului Ungariei Calvinismul urmă cu îndrăzneală și mai mare la suprimarea bisericeii române ortodoxe. Pe calea legislațiunii se lucra pe față pentru acel scop. O mulțime de mănăstiri gr. or. fură nimicite și averile confiscate. Metropolitanul Andreiu baron de Șaguna în istoria sa bisericească pag. 115—121 numește o mulțime de mănăstiri, ce au existat în Transilvania, care însă s'au prefăcut în ruine. Urmele, ce mai există și tradițiunea, ce se păstrează la poporul român desceaptă în om un interes pentru lucrurile istorice, pe care, durere, până acum nu s'a pus destul preț, un interes a le cerceta și cunoaște mai de aproape.

De un atare simțământ și interes se pătrunde cineva, când vede pentru prima oară în deosebi ruina bisericeii mănăstiresci din Sâmbăta de sus, care este mai bine conservată decât altele de felul ei. Originea acestei mănăstiri și a altor mai multe de pe la poalele munților Făgărașului, despre care există urme, se perde în adâncimea timpurilor trecute. Se poate că au esis-

tat mai nainte aci alte zidiri mănăstiresci mai vechi, ce s'au rennoit, sau s'a zidit din nou în mai multe rënduri, — mai pe urmă în stilul bizantin, ce'l vedem din ruinele ei. Precum în timpul năvălirii popoarelor barbare românii și-au căutat refugiul în munți, de-aseenea biserica ortodoxă persecutată și lipsită de arhieru căuta scutință în locuri retrase pe la poalele romantice ale Carpaților. Aici se ținea câte un preot ortodocs, venit din alte țeri pentru a aduce mângăiere sufletească românilor, rămași statornici în credința strămoșească. Dară nici aici nu află biserica multă vreme scutință, căci pe la mijlocul seculului trecut se îndreptară din partea iesuitismului persecuțiunile și asupra acelor mănăstiri, ce mai rămaseră prin crepăturile munților neajunse de persecuțiunea șoviniștilor calvini, — gonind afară din țeară pe preoții și călugării, ce veneau din alte țeri; cărțile bisericesci ce se aduceau spre folosire din România, vameșii aveau ordin a le confisca pentru a se da spre censurare Iesuiților; tot asemenea se dădu ordin, ca mănăstirile să se nimicească în tot locul: „*Cele de lemn să se ardă, cele de peatră să se dărîme.*“ („*Monasteria ubique comburrantur lignea, lapidea destructantur.*“ Concl. com. aul. pag. 233 din acest tom).

Mare și amară a fost cercarea aceasta pentru românii ortodocși; cu toate acestea ei prin tăria în credința lor strămoșească au pus în admirațiune pe contrarii bisericii ortodoxe. Mulți erau mai aplicați a-și părăsi patria pentru salvarea credinței lor. Emigrațiunile cele multe provenite prin aceste mișcări și turburări confesionale au pus pre stăpânire în îngrijire; de aceea de câte-ori observa puterea statului, că efectele presiunilor devin pernicioase pentru stat, mai slăbea câte puțin din rigoarea cu care sprijinea scopurile bisericii apusene. Persecuțiunile îndreptate asupra

bisericeii ortodocse din Transilvania au lăsat după sine urme adânci în inimile românilor ortodocși, care s'au păstrat fidel în via memoria din generațiune în generațiune. „*Plângerea mănăstirei Silvașului*“^{*)}) o poezie elegică din acele timpuri triste, ilustrează din destul situațiunea de pe atunci. Eată câteva versuri din acea plângere:

.

„Atunci pizmașii s'au sculat

„Și de toate părțile m'a prădat

„Cei de prin prejur, calvini

„Și cu uniții români,

„Unii au luat satele și moșiile,

„Alții grădinile și viile,

„Și din odoare, ce au vrut

„Au luat cine ce au putut

.

.

.

„De mânia s'a umplut ca un pardos

„Și asupra cinului călugăresc s'a întors,

„Ca de tot să-l prăpădească,

„Prin Ardeal să nu se mai găsească,

„Mănăstirile cele de peatră le-au surpat,

„Schiturilor de lemn foc le-au dat,

„Și dacă toate le-au risipit și le-au stricat,

„Gura lui spre hulă a căscat,

„Dicând, nu jertfelnice am stricat,

„Ci case tâlhăresci am surpat.

.

.

.

*) Veți „Tel. Rom.“ an. 1878 Nrii 104, 106 și 107.

Plângerea aceasta elocuentă se aplică în tocma la toate mănăstirile ortodocse, ce mai existau în țeară. Documentele, de sub stăpânirea împărătesei Maria Theresia, ce s'au publicat în acest tom, cu referință la „unire,“ consună pe deplin cu tradițiunea, ce s'a păstrat la poporul român, ce locuesce pe la poalele munților Făgărașului. Pentru a constata aceasta mai reproducem întocma două rapoarte: unul dela repositul administrator protopresbiteral din Avrig, Vasiliu Macsim, eară altul dela parochii Georgiu Flucus și Nistor Popa din Șinca-nouă, în privința datelor păstrate prin tradițiune despre suferințele românilor ortodocși din acele părți cauzate prin opera „Unirii.“

Eată ce scrie Vasiliu Macsim, cătră episcopul Andreiu bar. de Șaguna la 17 Ianuaru, 1860:

„ Aici în Țara Oltului mai la toate satele de sub poalele munților Făgărașului a fost pe la obârșiile văilor celor mai frumoase, câte o mănăstire de călugări, precum la satele: Sâmbăta de sus, Berivoii mari, pe valea Sebeșului, la Șercăița, la Șinca nouă, la Perșani, la Veneția, Comana de sus, Scoreiu, Porumbacul de sus, care mai stau în ruine și în diua de astăzi. Toate aceste mănăstiri se dice a fi fost arse și dărimate prin generalul Bucow, și frații călugări fură fugăriți prin Țara Românească pe la anul 1760, adecă cu o sută de ani înainte de aceasta; eară locurile și toate averile fostelor mănăstiri s'au confiscat și s'au împărțit prin fiscuș proprietarilor sătesci; și urmele se ved și numirile locurilor mănăstirilor se susțin și până astăzi, aflându-se în acele locuri multe grădini cu pometuri alese.

Afară de mănăstirile pomenite se mai află vrednică de însemnat bisericuța noastră din Voivodenii mari, carea pentru vechimea sa se deosebesce de

toate celelalte biserici din toată Țara Oltului. Aceasta este zidită în stil gotic și se vede, că a pățimit unele prefaceri după schimbarea timpurilor, — ea e o zidire mică, cu o boltitură foarte înaltă, lângă care în vremile mai noue s'a zidit un turn și altariu mic, — lucru tare prost; și pre din afară și zidirea veche s'a schimbonosit. Am căutat se aflu anul zidirei ei și n'am aflat alta decât în stâlpul ușii săpat în peatră cu slove românești anul 1613 și cu puțină scriptură, care însă nu se poate ceti, că abia se cunoaște și trebuie că bisericuța e mai veche după structura ei și anul de mai sus doară nu e anul zidirei ei, ci poate, că e semnat de altul oare cine mai târziu. Am Țis mai sus, că bisericuța a pățimit prefaceri, că aceea e zugrăvită, și inscripția deasupra ușii înlăuntru arată, că s'a zugrăvit sub vlădica unit al Făgărașului, Maier, deși astăzi nu se află suflet greco-catolic în comunitatea Voivodenii mari, — trebuie că a fost un cas analog cu întemplerile de pe acele timpuri din satul nostru Avrig, despre care mi-au povestit părinții mei, auȚind și dênșii dela alȚii mai bătrâni, că în vremile de atunci se făcea din partea mai marilor biserice greco-catolice silă bisericilor noastre, ca să se dea lor, adecă se trimetea din timp în timp „diaci crăiesci“ (așa i numia poporul) și lua cu sila dela preoȚii noștri, cari erau sfinȚiȚi de episcopi din Țara românească și slujau poporului, cheile bisericii și le da celui uniat, care era numai singur și nu avea popor, ci și acela aici în Avrig, fiind cu inima bună sau doară muștrat de conștiinȚă, căci și-a părășit legea, după ce se duceau acei „diaci crăiesci“ de aci, da cheile bisericii earăși preoȚilor noștri înapoi. Acei „diaci crăiesci“ veneau de mai multe-ori și cercetau biserica, până când se Țice că s'a înȚeles poporul, ca să-i alunge, când vor mai

veni, cu sila de aci; dară ca se nu cadă sub pedeapsă a învățat pe muieri, ca când vor mai înțelege, că vin, să iasă fiesce-care cu ce va putea și să-i scapete din sat afară; așa s'a și fost întemplat, că viind aceia, au eșit muierile, care cu ce a putut apuca în mână, cu mături, cu *dărgări* și altele, și au năvălit asupra lor, cari vedând, că se află în primejdie, s'au suit în căruțele lor și s'au dus de aici; apoi nici n'au venit mai mult; așa apoi poporul s'a mântuit de sila unației în Avrig, că și preotul uniat, ce încă mai există, eliberându-și feciorii dela miliție după moartea lui s'a stîns unația cu totul în Avrig“

Eată ce scrie și parochii Georgiu Flucuş și Nistor Popa din Șinca nouă, cu datul 16 Decembre 1859 :

„Șinca veche avea două feliuri de oameni: unii boeri scutiți, unii ca supuși; fie-care parte cu biserica și cu moara lor deschiliniți, adecă boerii aveau a lor biserică și moară, asemenea și supușii aveau; și în hotarul comunei sus țise la Crețiu s'a aflat o pesceră în peatră cu călugări, unde s'a slujit sânta liturghie, și o biserică în părèul mănăstirei, numit Strîmbă, unde eară se sluja sânta liturghie de cătră călugări. Biserica aceasta era de zid și avea moșia sa cu poame multe și bune pentru hrana călugărilor. Mai era încă și o altă mănăstire în Trestioara, cu biserică asemenea de zid, cu moșă mare și grădină de poame. Aici se mai vede și astăzi un zid frumos cu flori. Chiar și în locul bisericei noastre, până a nu se fi întemeiat comuna Șinca nouă, a fost bisericuță de lemn cu pomot și cu moară pentru călugări. La aceste schituri a fost venind tinerime din tot Ardealul la învățatură, unde a fost învățând dela călugări. Dară la oare-câtă vreme venind o preainaltă

comisiune împărătească spre a cătăni satele, care s'au și militerat de grănițeri, generalul Schischkovics și guvernatorul Michail Brucundal (Bruckenthal) strîmtoria pre bieții strămoșii nostri cu milităria și unația. Generalul Schischkovics silea spre cătăniă, când ȳcea, că de nu vor a primí arme, pune termin și i vor scoate din ale lor iosaguri, eară guvernatorul M. Brucundal a fost îndărătnicind dela primirea armelor pe ascuns de generalul, și strămoșii nostri s'au adunat cu călugării laolaltă spre înțelegere, hotărînd să ia arme, ear unația nici într'un feliu să nu primească; și înțelegînd generalul aceasta numai decăt a poruncit și au venit cătane și au trimis la numitele schituri de le au ars și le au stricat cu tot, și în 3-lea Iunie 1761 s'au ars schiturile și oamenii au eșit din casele lor și s'au dus în Țara românească. Dară aflându-se Vasilie Flucus, Stoica Chincea ș. a. oameni foarte vrednici, — cinci familii — i-au poftit de o parte numitul guvernator și le a dat o învățatură, da mai mare rugăminte, dându-le și nisce făgădașuri bune, ca să nu se ducă în Țara românească; le a rupt un darab de hotar de și-au pus aședemînt, unde până astăđi suntem noi, până ne a apucat bine în cursă puindu-ne sub obăgie. Moșii nostri, vęđend, că popa lor George Popocea s'a dus în Țara românească, au făcut bisericuța de lemn, luându-și de popă pre un biet călugăr preoțit. Aici s'au mai întors și dintre oamenii fugiți în Țara românească, împărțind dărabul de hotar între sine, făcend parte și bisericei douę dărababe de pămênt, un dărab fânațe de 12 care fên și arătură de 8 gălete, cari însę prin negrije au trecut la familia preotului Georgiu Debu, născut în Șercăița și venit aici ca preot sântit în Arad, pe la anul 1780. Acesta este aședemîntul Comunei noastre Șinca nouă “

Aceste tradiții apar ca nise povesci; cu toate acestea ele conțin mult adevăr, care e sprijinit prin ruinile mănăstirilor, care există încă și astăzi și se pot vedea de ori-cine, care s'ar interesa de ele. Este bine a le fixa acestea pentru istoria bisericească a românilor încă până este timp, adică până-ce nu dispar cu totul. Una dintre ruinile acestor mănăstiri, ce merită luarea aminte, este cea aflătoare în pădure la Sâmbăta de sus, despre care se reproduce în opul acesta o ilustrațiune după un desemn executat în fața locului de Dr. Emil cav. de Pușcariu. Dela Sâmbăta de jos, care este în drumul țării spre Făgăraș, duce un drum de câmp destul de bun în direcțiune către munte la Sâmbăta de sus, unde se află o casă domnească în stare ruinoasă, rămasă dela principii Brancoveni, astăzi proprietate a bisericii române-grecesci din Brașov, care posedă aici și pământuri cu drepturi de regalii. Dela Sâmbăta de sus până la poalele muntelui mai ține calea o jumătate de oră. Înainte de a-și lua rîulețul cel frumos, cu apă cristalină, rămas bun dela munții cei frumoși, ce i-a dat naștere și l'au adumbrat ca pe un copil drăgălaș al lor, pentru a grăbi cu pași repezi să se sărute cu bătrânul Olt, locul se lărgesce între două dealuri, îmbrăcate cu pădure frumoasă. Aici este mănăstirea dela Sâmbăta de sus, — acoperită și din partea de către câmpul din lunca Oltului de o altă pădure în șes; astfel încât ea este oare-cum ascunsă și scutită de toate părțile. Biserica mănăstirii, precum se presintă în ilustrațiunea alăturată aici, este conservată mai întregă și numai la intrare și la altariu este boltitura de sus spartă, eară partea de mijloc, din care se ridică în formă de cupolă turnul bisericii, este mai bine conservată. Biserica a purtat chramul „Sânței Născătoare de Ddeu“; are patru despărțeminte: prid-

vorul, tinda, locul din mijloc și altariul. Pridvorul și tinda sunt de tot mici. Partea din mijloc cu cupola poartă semne învederate despre un stil îngrijit arhitectonic. În altariu se vede bine locul de proscodie, unde sunt numele titorilor de pomenit. În lăuntru și în afară este zugrăvită frumos de sus până jos. Pe altariu sunt archanghelii zugrăviți în mărime naturală cu colori vii, desemn regulat și cu aureole în aur strălucitoriu atât de gros, încât se poate rade de pe părete. Biserica întreagă nu este un edificiu mare, dară proporționat și de mult gust. Lungimea bisericii este de 18 metri, înălțimea cupolei din fundament până sus asemenea; lățimea e de 6 metri. Bătătoriu la ochi este un canal cam de 20 cm. largime, ce este ziduit jurîmprejur pe dinlăuntru zidului la o înălțime aprocsimativă de 30 cm. dela pământ. Acest canal (cavitate) este în formă de piramidă regulată, și se poate observa numai din anumite locuri, de unde au căzut cărămidele, ce-l astupau. Locul acesta ascuns a putut servi pentru a ascunde odoarele bisericesci în timpul prădărilor.

Esteriorul bisericii acoperit la anumite locuri cu earbă și arbori mici, face o impresiune tristă. În jurul bisericii se cunosc încă și astăzi gropile, unde au fost aședate chiliile călugărilor, precum și unele morminte. Eară ceva mai departe prelângă biserică pe o luncă frumoasă romantică, percursă de râuleț, sunt mai mulți pomi bătrâni, precum: meri, nuți ș. a.

Anul, când este zidită biserica, nu se scie; dar din inscripțiunea pusă la locul de proscodie se vede că s'a zidit pe timpul lui Constantin Vodă Brancovanul, carele a domnit între anii 1688—1714. — Inscripțiunea sună așa: „Această biserică s'a zidit cu toată cheltuiala Măriei Sale, Constantin Brancovan, fostul voivod a

toată Ungro-Vlachia, a Sfinției Sale părintelui egumen al mănăstirii Visarion și a Domnialor titori: Manolache Rafail ș. a.

E probabil, că zidirea s'a efectuat deodată cu zidirea bisericii din Făgăraș (astăzi greco-catolică), ridicată asemenea de Constantin Vodă Brancovanul, cu scop de-a reținea pe ortodocși de-a trece la unire cu biserica Romei (veți diplomele publicate în „Telegraful Român“ a. 1872 de I. c. d. P.)

Din indicarea zugravului se vede că a fost zugrăvită mai târziu, adecă la anul 1767.

Fig. 1.

 СОКРАТЪ РЕ. ИЖЕ
 КТОХОЩЕТЬ ПО
 ДОТЪ СВОЖ И СГІВ
 ПИТІК. СІАКЪ ПО
 ГИБЛЪ И РАДРХ
 ШЕНЬ

 СОКРАТЪ СІИ. ТІИ
 ВА ВРА СЪШ ІМ
 ПЛЖ ПОХТАСА.
 ІАСТЕСІМЪ ПЕ
 РІТІ ШИ
 РЪСІТІА

Fig. 2. СОКРА^{III} СІИ^{II} НИТИ^{II} ДЛДКРД^{II} ТОРД^{II} ПДИ
 МЛНМАРЕ КАЧЕЛАТЛДКРЕЗВЛН
 БДВДЛДИ — І. СОЛОМЪ СІИ МДЕРЕ
 БДНЪ ДІТЕ КСНДНЪ БЪРБІАТДЛДШ^{II}
 ТЕНТДМЩЕКАСАЛДБННЕ АЕРЕ
 ТВАТКА І ТРИМЕ^{III} АДМНЕЗІ І
 ПРЦДТДЛД. А КЪ МДЕРЕ АЦЬЛЪ
 ПТЪ РЪАКЪШНІСА СЪ. ДА ТА НЕ
 БДНЪ ОРЪСНПЪЩЕ КЪ МВНІ ЕНЕН +

Fig. 3. ІНМБНЛОРЪАТІАТІА. ВНАЦЬ ІСЪРПДЛАРД
 ДЖИСРВТАІ. ТРЕІЦІІН ТІЛЕКАРВ ІСДХРВ
 ТІАНИ. ШНІСХРДТІАТІЕ. СТРЕАВТІВТО
 РЪ ВІКЦІЕН НОН ТРЕ ЕЛЪ МВРНМЪ :: ::

Fig. 4.

АДЪКЪ

Азъ нариче же Мати гъвѣдѣтѣри. Кари са Мѣтѣри
~~гъвѣдѣтѣри гъвѣдѣтѣри~~ ии гъвѣдѣтѣри гъвѣдѣтѣри
 тѣхънъ Дн. Іса Снарѣ Тина Косо

Къ Бѣтѣсловинѣ прѣ Сѣдѣтѣхъ Мѣтѣри
 аѣ Могавинъ Кѣрѣ Јановъ. гъ Мѣтѣри гъ
 Дѣтѣри лѣ Анѣи гъла Кѣтѣри лѣ хе

Дѣтѣри гъвѣдѣтѣри 1757
 Дѣтѣри гъвѣдѣтѣри сѣдѣтѣри гъ
 Сѣдѣтѣри лѣ Анѣи гъла хе 1700 гъвѣдѣтѣри
 Дѣтѣри гъвѣдѣтѣри лѣ оѣ Лѣнѣ, ии сѣдѣтѣри
 прѣ Мѣтѣри а Лѣтѣри Бѣтѣри Сѣдѣтѣри лѣ
 Анѣи гъ лѣ Кѣтѣри лѣ хе 1774

гъвѣдѣтѣри

Fig. 9.

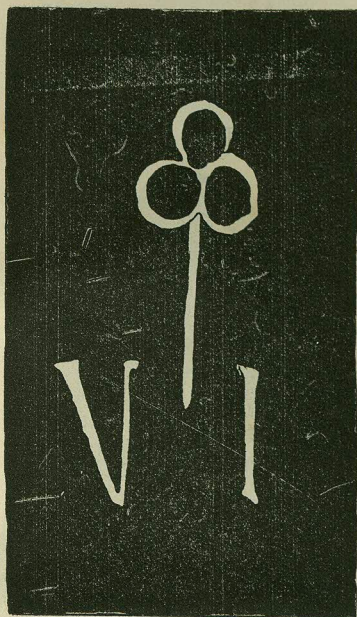
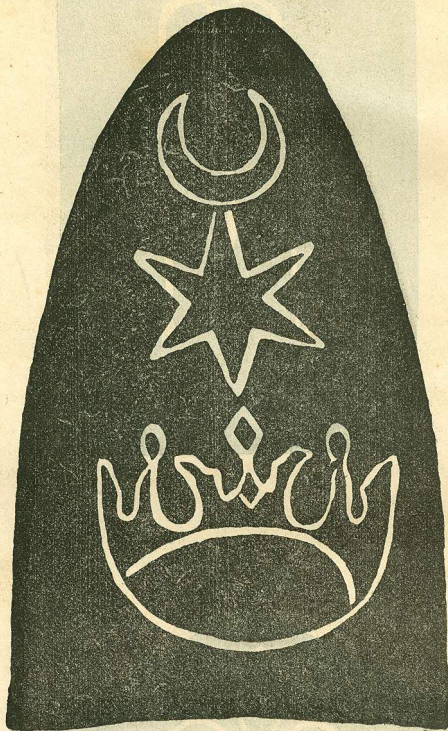

Fig. 10.

Fig. 11.

Observări.

1. Figurile 1, 2 și 3 se referesc la „*Codicele Lazar.*“
A se vedea pag. 29 din acest tom.

2. Figurile 4 și 5 se referesc la manuscrisele de *Bucur
sin Juga Pușcaș* și *Leonte Pușcaș*. A se vedea pag. 45 nota
de jos din acest tom.

3. Figura 6 reprezintă subscrierea manupropriă a lui
Gedeon Nichitici.

4. Figura 7 reprezintă subscrierea manupropriă a epis-
copului *Gerasim Adamovici*.

5. Figura 8 reprezintă subscrierea manupropriă a epis-
copului *Vasiliiu Moga*.

6. Figurile 9, 10 și 11 reprezintă facsimile după sem-
nele de apă pe hârtia „*Codicelui Lazar.*“ A se vedea pag. 3
din acest tom.

Prețul 2 fl. 50 cr.